ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 16, 2008

https://doi.org/10.18778/0860-6587.16.28

Aneta Strzelecka
Uniwersytet Łódzki

LEGENDY ŁÓDZKIE JAKO TEKSTY POMOCNICZE W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

W nauczaniu języka polskiego jako obcego wykorzystywane są różnorodne teksty oryginalne i preparowane: literackie, publicystyczne, drobne ogłoszenia z gazet, szyldy, reklamy. Teksty te są podstawą, bodźcem do układania zadań dla grup o różnym stopniu zaawansowania. Lektor, wybierając tekst, szuka w nim odpowiedniego materiału leksykalnego i gramatycznego, aby ułożyć ćwiczenia i zadania sprawdzające różne umiejętności i rozwijające sprawności językowe studentów.

Właściwie dobrane teksty stanowią bazę dydaktyczną lektora, mogą stać się inspiracją dla studentów. Jednak nie zawsze to, co lektorowi wydaje się interesującym materiałem, zainteresuje studenta. Może się zdarzyć, że nauczyciel „nie trafi" z tekstem i to, co jego zdaniem będzie interesujące i motywujące, studentów może nudzić; z kolei tam, gdzie lektor widzi sens i cel – studenci go nie zobaczą. Dobrze jest więc zaznajomić słuchaczy z celem i przekonać ich do sensu wysłuchania lub przeczytania danego tekstu i wykonania odpowiednich ćwiczeń oraz zagwarantować, że tekst – nawet jeśli nie wydaje im się ciekawy – ma odegrać istotną rolę w ich kształceniu (Seretny, Lipińska 2005).

Nowy materiał nie powinien być zbyt obszerny i wymagać wprowadzenia wielu nowych słów i struktur gramatycznych niezbędnych do zrozumienia tekstu. Z tego względu wybór tekstów jest trudną umiejętnością.

Tekst, zarówno czytany i słuchany, jest punktem wyjścia do rozwijania sprawności językowych, dlatego dobór tekstów na zajęcia jest bardzo ważny. Lektor musi zdecydować, który rodzaj tekstu będzie najwłaściwszy dla danej grupy studentów. Anna Dunin-Dudkowska i Anna Trębska-Kerntopf uważają, że „większość tekstów na poziomie średnim powinny stanowić teksty oryginalne i adaptowane zarówno pisane, jak mówione. Udział tekstów prymarnych[1] powinien zwiększać się wraz ze wzrostem poziomu opanowania języka"

[1] Teksty prymarne, inaczej oryginalne, to teksty autentyczne, nie zmienione dla celów dydaktycznych. Teksty adaptowane to fragmenty tekstów prymarnych, specjalnie przystosowane dla dydaktyki poprzez uproszczenie i zredukowanie leksyki oraz trudniejszych struktur gramatyczno-

(Dunin-Dudkowska, Trębska-Kerntopf 1998, s. 41). Przykładem tekstu oryginalnego wykorzystywanego na lekcjach języka polskiego jako obcego mogą być różnorodne teksty literackie, począwszy od epiki, poprzez lirykę, aż do dramatu. „Tekst literacki może być różnorako wykorzystywany na zajęciach języka polskiego jako obcego. Najczęściej jest on elementem inicjującym dyskusję na zaplanowany przez lektora temat, ponieważ w sposób naturalny wprowadza nową leksykę. Często także jest pretekstem do odwołania się do emocji czytelników, tym samym sprowokowania konkretnej sytuacji komunikacyjnej. Generalnie na zajęciach lektoratowych pracuje się na tekstach krótkich, częstokroć spreparowanych do poziomu i potrzeb grupy" (Achtelik 2004, s. 418).

Żeby ułatwić studentowi pracę z tekstem, należy zwrócić uwagę na uważną analizę rysunków do tekstu i wykorzystywanie ich podczas czytania, dokładną analizę tytułu tekstu i domyślanie się na jego podstawie tematu. Należy także wracać w trakcie czytania do pewnych słów, które okazały się ważne i sprawdzać ich znaczenia (por. Czarnecka, Gaszyńska 1992).

Praca z tekstem autentycznym lub po adaptacji powinna uwzględniać trzy fazy procesu glottodydaktycznego: prezentację, objaśnienie i utrwalenie. Prezentacja tekstu może polegać na przeczytaniu go przez lektora, przez ucznia lub odsłuchaniu nagrania. Po prezentacji tekstu lektor ma do wyboru ustną lub pisemną formę pracy z tekstem, mającą na celu objaśnianie i utrwalanie poznanego materiału (por. Dunin-Dudkowska, Trębska-Kerntopf 1998, s. 39–41). Nauczyciel musi pamiętać o tym, że proces czytania spełni cele dydaktyczno-komunikacyjne pod warunkiem, że będzie traktowany jako działalność aktywna, tzn. czytający musi wykonać pewne zadanie, zrobić coś z przeczytanym tekstem, a nie tylko go przeczytać (por. Majkiewicz 2001).

Interesującymi tekstami autentycznymi wykorzystywanymi w nauczaniu języka polskiego jako obcego są legendy (por. Sabela 2005). Umożliwiają one nabywanie kompetencji językowych, komunikacyjnych i kulturowych. Zaprezentuję ćwiczenia rozwijające sprawności językowe na poziomie zaawansowanym, wykorzystując jako materiał tekstowy legendy łódzkie zebrane i spisane przez Stanisława Rachalewskiego i Zdzisława Koneckiego oraz Jolantę Fiszbak. Ukazały się one pod tytułem *Łódź w baśni i legendzie*. Jest to zbiór czternastu legend. Każda historia ma swój tytuł i opatrzona jest obrazkiem, ilustrującym główny wątek danej legendy.

Spośród zbioru legend, na potrzeby artykułu wybrałam jedną pt. „Legenda Janusza, czyli skąd pochodzi nazwa miasta Łódź". Tekst ten jest dość długi,

-składniowych. Teksty sekundarne, inaczej preparowane, są opracowywane specjalnie dla celów dydaktycznych, przeważnie służą do zilustrowania określonych problemów gramatycznych, wprowadzenia nowej leksyki lub przekazywania określonych wiadomości kulturoznawczo-realioznawczych. (por. Dunin-Dudkowska, Trębska-Kerntopf 1998).

dlatego skróciłam go, pomijając niektóre fragmenty. Ćwiczenia przygotowane przeze mnie są jedynie zarysami ćwiczeń, podaję tylko dwa trzy przykłady, bowiem celem tego referatu jest zaprezentowanie różnorodności ćwiczeń.

Przedstawię ćwiczenia słownikowe, sprawdzające zrozumienie tekstu, utrwalające słownictwo, zawierające tematy do dyskusji i wypowiedzi pisemnych, aby rozwijane były wszystkie sprawności językowe.

Legenda Janusza, czyli skąd pochodzi nazwa miasta Łódź

Próbą ukazania początków naszego miasta jest legenda o łodzi chłopa Janusza i założeniu przez niego osady nad rzeczką. O chłopie przezwiskiem Janusz wiemy z czternastowiecznych dokumentów, że był pierwszym łódzkim sołtysem, a urząd swój sprawował we wsi o nazwie Łodzia. Poza tym nic pewnego o tym Januszu nie wiadomo, toteż szybko wszedł do legendy.

Spotykamy tego pierwszego łodzianina z wiosłem w dłoni, jak przedziera się chybotliwym czółnem przez chaszcze. U źródeł Bzury, na Rogach i Różkach, pełno było błota i kałuż. Tylko wąski, dziki dukt leśny przedzielał je wówczas od nowych źródeł drugiej rzeczki zaczynającej swój bieg już na późniejszych Dołach i Sikawie. Była to dzisiejsza Łódka, przed wiekami zwana po prostu Starą Strugą.

Janusz przeciągnął po tych błotach swą łódź dalej na południe i zachód. Z trudem odpychał się drągiem o płytkie dno owej strugi. Dopłynął do miejsca, gdzie dziś stoją stare kamienice przy Zgierskiej w parku Staromiejskim. Tu Janusz poczuł, że jego stara ojcowska łódź jakby była pełna kamieni i dalej ruszyć nie może. Przez mieliznę wyciągnął ową łódkę ku wyższemu, północnemu brzegowi. Chciał sporządzić sobie szałas na nocleg, by na drugi dzień łódź oporządzić i próbować płynąć dalej, lecz gdy chwilę pobył na brzegu, spotkała go pierwsza przygoda – zaczął padać ulewny deszcz. Ściął kilka grubszych gałęzi i ustawił na nich swą łódź dnem do góry. Łódka stała się pierwszym ludzkim dachem w tej okolicy. Okolica przemawiała do niego swojsko i kusiła:

– ...tu się zadomowisz; będzie nam z sobą dobrze, pracę ci dam – mówiła dalej puszcza – nie poskąpię drzewa na budulec ni miodu z dzikich barci, a może czasem i tur, żubr lub łoś ci się trafi...

Został. Dopiero nadchodząca jesień wygnała go z domku „pod łódką". Począł ścinać kłody pod pierwszą prawdziwą chatę. Później związał się z jakąś dziewczyną z dalszych stron, być może aż z odległego o milę Widzewa...

Następne chaty już z synami i wnukami wznosił. Przyszłe pokolenia, słuchając opowieści, jak to ich odważny prapradziad przedzierał się przez gęstwinę swoją mizerną łódką, która na mocy jakiegoś dziwnego uporu płynąć dalej nie chciała i tu nabrawszy wody w miejscu stanęła – nazwali to miejsce na wieczną pamiątkę po prostu Łodzią.

Mieszkańcom tej osady wydało się jednak z czasem, że to zbyt mały dowód szacunku i miłości dla przodków, na dodatek więc i rzekę, która była niegdyś

drogą ucieczki, a stała się przez samotną wyprawę przodka nadzieją lepszego jutra, nazwali podobnie – Łódką... (Konicki, Rachalewski 2001, s. 21–23).

Ćwiczenie 1 – przeprowadzone przed słuchaniem. Ogniskuje ono uwagę. Bodźcem do mówienia jest obrazek ilustrujący legendę oraz jej tytuł.
Proszę opowiedzieć historię, która, Państwa zdaniem, kryje się pod tytułem „Legenda Janusza, czyli skąd pochodzi nazwa miasta Łódź". Proszę zwrócić uwagę na obrazek, który Państwo widzą. Być może stanie się on dla Państwa inspiracją. Legenda o pochodzeniu nazwy miasta została zilustrowana właśnie tym obrazkiem.
Studenci prezentują swoje hipotezy na temat pochodzenia nazwy miasta.

Ćwiczenie 2 – przedkomunikacyjne[2], mające rozwinąć leksykę studenta. Proszę dopisać do podanych słów lub wyrażeń synonim lub definicję. Jako wskazówka służą zdania zawierające wyrażenie do wyjaśnienia. W razie problemów proszę skorzystać ze słownika.

1) osada – ...wieś, miejscowość...
Próbą ukazania początków naszego miasta jest legenda o łodzi chłopa Janusza i założeniu przez niego osady nad rzeczką.

2) sołtys – ...urzędnik wiejski....
O chłopie przezwiskiem Janusz wiemy z czternastowiecznych dokumentów, że był pierwszym łódzkim sołtysem, a urząd swój sprawował we wsi o nazwie Łodzia.

3. chaszcze – ...zarośla, krzaki...
Przedziera się przez chaszcze, znacząc od czasu do czasu siekierką nadbrzeżne konary.

Ćwiczenie 3 – rozwijające sprawność słuchania, przeprowadzone w trakcie słuchania.
Proszę uważnie wysłuchać oryginalnej wersji legendy. Proszę wypisać jak najwięcej informacji dotyczących tekstu. Nagranie zostanie odtworzone tylko raz.
a) imię bohatera legendy: . . . . . .
b) skąd wiemy o Januszu: . . . . . .
c) kim był Janusz: . . . . . .
d) nazwa wsi: . . . . . .

Ćwiczenie 4 – rozwijające sprawność mówienia.
Na podstawie notatek proszę opowiedzieć historię Janusza.

[2] Podstawą nauczania sprawności mówienia jest uprzednio wprowadzone i opanowane słownictwo oraz struktury składniowe. Dlatego – tak jak w przypadku rozwijania innych sprawności językowych – ważną rolę odgrywają tu ćwiczenia przedkomunikacyjne – leksykalne i gramatyczne (por. Seretny, Lipińska 2005).

Ćwiczenie 5 – rozwijające sprawność rozumienia ze słuchu.
Proszę zaznaczyć P – prawda, F – fałsz.

1. O chłopie przezwiskiem Janusz wiemy z szesnastowiecznych dokumentów	P	F
2. Puszcza obiecała Januszowi zwierzęta.	P	F
3. Janusz zbudował dom z drewna.	P	F
4. Janusz mieszkał cały czas sam w nowym miejscu.	P	F

Ćwiczenie 6 – rozwijające sprawność pisania.
Proszę napisać historię nazwy miejscowości, w której Pan/i mieszka. Historia może być prawdziwa lub wymyślona.

Ćwiczenie 7 – przeprowadzone po przeczytaniu tekstu. Rozwija sprawność czytania ze zrozumieniem.
Proszę wybrać właściwą odpowiedź.
1.
a) Janusz próbował stworzyć legendę o założonej przez siebie osadzie.
b) Legenda o Januszu przedstawia początki miasta.
c) Próbowano ułożyć legendę o Łodzi.
2.
a) Warunki atmosferyczne zmusiły Janusza do zbudowania chaty.
b) Okolica namawiała Janusza do zbudowania chaty.
c) Żona kazała Januszowi zbudować chatę.

Ćwiczenie 8 – przeprowadzone po przeczytaniu tekstu, rozwijające sprawność czytania ze zrozumieniem.
Proszę przeczytać jeszcze raz fragment tekstu. Zaznaczone w tekście zwroty proszę zastąpić zwrotami podanymi w nawiasach, wybierając te o najbardziej zbliżonym znaczeniu.

Następne chaty (domy, wioski, budynki) już z synami i wnukami wznosił. Przyszłe pokolenia (potomkowie, dzieci, żyjący współcześnie), słuchając opowieści jak to ich odważny prapradziad przedzierał się przez gęstwinę swoją mizerną łódką, która na mocy jakiegoś dziwnego (strasznego, niewytłumaczalnego, niespotykanego) uporu płynąć dalej nie chciała i tu nabrawszy wody w miejscu stanęła – nazwali to miejsce na wieczną pamiątkę po prostu Łodzią.

Ćwiczenie 9 – rozwijające sprawność mówienia.
Proszę zinterpretować fragment legendy o tym jak okolica namawia Janusza do osiedlenia się. Czy uważa Pan/i, że to był sen, czy autentyczna rozmowa, a może odczucie Janusza?

Ćwiczenie 10 – rozwijające sprawność mówienia.
Jedna osoba z pary wciela się w rolę Janusza, druga w kronikarza zbierającego informacje o pierwszym łódzkim sołtysie. Proszę przeprowadzić wywiad z Januszem. Kronikarz może zapytać np. o to, dlaczego wybrał się w podróż? czy ktoś mu towarzyszył? czy bał się nocować w nowym miejscu? gdzie zapoznał żonę? Itp., itd.

Ćwiczenie 11 – rozwijające leksykę, polegające na opanowaniu łączliwości leksykalno-składniowej.
Proszę do podanych słów dopisać wyrazy lub związki wyrazowe, z którymi mogą się one łączyć, tworzyć tzw. kolokacje.

sprawować – urząd, godność, obowiązki gospodarza, mandat poselski, patronat, władzę, rządy, nadzór, kontrolę, opiekę nad kimś
wejść – do legendy, od tyłu, w jakiś znak (zodiaku), na drogę czegoś, na wojenną ścieżkę, w kogoś
ściąć – trawę, drzewo, zakręt, z nóg

Ćwiczenie 12 – rozwijające leksykę.
Proszę wyjaśnić przysłowia (przysłowia zawierają wyrazy, które pojawiły się w tekście).
(Lektor, do każdego z przysłów, może podać trzy warianty wyjaśnienia przysłowia, a student będzie musiał wybrać odpowiedni.)

1) Myślał indyk o niedzieli, a w sobotę mu łeb ścięli.
2) Wyrzucisz go drzwiami, wejdzie oknem.
3) Coś jednym uchem wchodzi, a drugim wychodzi.
4) Kiedy wejdziesz między wrony, musisz krakać jak i one.

Zaprezentowane ćwiczenia można dowolnie modyfikować, zmieniać ich kolejność. Tekst może być wysłuchany lub przeczytany w zależności od potrzeb grupy i lektora.

Lektor może ułożyć szereg innych ćwiczeń do tekstu legendy[3], np. układanie pytań do tekstu, opowiadanie tekstu narracyjnego, układanie dialogów na podstawie przeczytanego tekstu, ćwiczenia porównawcze i translatorskie, recenzja tekstu, pisanie tekstu ze słuchu, poprawianie tekstu w trakcie słuchania itp.

Tekst nie powinien być jedynie przeczytany. Powinien być pretekstem do rozmów, materiałem do ćwiczeń pisemnych i ustnych. Wprowadzanie tekstów autentycznych służyć ma rozwijaniu umiejętności rozumienia, uchwyceniu najważniejszej informacji na dany temat oraz stanowić punkt wyjścia pisemnego lub ustnego działania językowego (Majkiewicz 2001, s. 135).

[3] A. Dunin-Dudkowska i A. Trębska-Kerntopf podają propozycje wielu form ustnych i pisemnych pracy z tekstem.

BIBLIOGRAFIA

Achtelik A., 2004, *Tekst literacki jako źródło wiedzy o kulturze polskiej*, [w:] A. Dąbrowska (red), *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym*, Wrocław.

Cudak R., 1998, *Tekst poetycki w kształceniu językowym cudzoziemców na poziomie średnim*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców", nr 10, s. 23–33.

Czarnecka-Dobesz U., Gaszyńska M., 1992, *Teksty literackie w procesie nauczania rozumienia*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców", nr 4, s. 5–11.

Dunin-Dudkowska A., Trębska-Kerntopf A., 1998, *Teksty prymarne, adaptowane i sekundarne*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców", nr 10, s. 35–41.

Majkiewicz A., 2001, *Różne odmiany tekstów na lekcji języka polskiego jako obcego, czyli o potrzebie zachowania autentyczności językowej*, [w:] R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego*, Katowice.

Martyniuk W., 1998, *Wartość dydaktyczna tekstów w nauczaniu języka obcego*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców", nr 10, s. 91–96.

Martyniuk W., 1996, *Praca z tekstem autentycznym w nauczaniu języków*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców", nr 7/8, s. 41–46.

Michalewski K., 1989, *Cel nauczania a dobór materiału*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców", nr 2, s. 7.

Próchniak W., 2001, *„Przeprowadzka do nowego języka, czyli literatura jako wtajemniczenie*, [w:] J. Tambor, R. Cudak (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice, s. 205–214.

Rachelewski S., Konicki Z., 2001, *Łódź w baśni i legendzie*, Łódź.

Sabela E., 2005, *Wykorzystywanie baśni i legend w nauczaniu języka, historii i kultury polskiej*, [w:] P. Garncarek (red.), *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej*. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej, Warszawa, s. 294–303.

Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.

Seretny A., Lipińska E., 2006, *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, Kraków.

Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, 2006, red. S. Dubisz, Warszawa.